ANTONI FERRANDO

SOBRE UNA ETIQUETA HISTORIOGRÀFICA DE LA LITERATURA CATALANA: LA «VALENCIANA PROSA»

0. ELS TERMES DE LA QÜESTIÓ

L'objectiu d'aquest treball* és analitzar l'abast semàntic de l'etiqueta historiogràfica «valenciana prosa», utilitzada molt sovint en els manuals i monografies de literatura catalana, i fins i tot d'història de la llengua, com a denominació d'un estil literari conreat preferentment per alguns lletraferits valencians entre mitjan segle XV i les primeres dècades del XVI. Per a alguns filòlegs i historiadors de la cultura, el recurs a la denominació de «valencià», que apareix en obres literàries en llengua catalana escrites per valencians, ja implicaria una tria estilística.

Abans d'abordar el tema, caldrà tenir present que, en la tardor medieval, el mot «prosa», a més del significat habitual de 'text que no és vers', també tenia el de 'llengua'. Un exemple de la primera accepció ens l'ofereix la rúbrica *Prosa feta per Romeu Lull intitulada «Lo despropiament de amor»*, que llegim al manuscrit barceloní anomenat *Jardinet d'Orats*, copiat el 1486. Com a exemple de la segona accepció es podria adduir l'esment de «les vides d'innumerables santes en vulgar prosa escrites» que fa Miquel Peres en la dedicatòria de la seua *Vida de la sacratíssima verge Maria* a Na Mompalaua d'Escrivà (València, 1494). Que la «vulgar prosa» de què parla Peres no era aleshores sinó una forma cultista de dir «prosa vulgar» o «llengua vulgar» ho corroboren aquests mots del principatí Francesc Alegre, que figuren, com a justificació

(*) Aquest treball ha estat realitzat en el marc del projecte PS 91-0160 del Programa de Promoció General del Coneixement de la DGICYT.

de la tècnica emprada, en la cloenda del seu trasllat de les *Transformacions d'Ovidi* (Barcelona, 1494): «No són lluny de la condició dels dalt anomenats aquells qui dien que en lo trelladar se devia seguir la lletra mot a mot, perquè no sol lo metre llatí és quasi impossible posar en *vulgar prosa* seguint-lo com està, mes la prosa imperfeta e fora de compàs s'amostra tostemps que és seguida paraula per paraula».

Atesa l'ambivalència de «prosa», no ens pot estranyar que altres filòlegs i historiadors de la cultura, conscients de la consolidació del gentilici «valencià», només hagen vist en el sintagma «valenciana prosa» una mera expressió llatinitzant del nom que la llengua catalana rebia al regne de València.

Davant la persistència de la controvèrsia, creiem que, per tal d'escatir l'abast semàntic real d'aquest sintagma, hem d'examinar atentament la terminologia estilística que s'usà en tota mena de textos d'aquella època i les interpretacions historiogràfiques que hom n'ha fet.

Aquest examen no resol, òbviament, una recerca pendent: la caracterització i evolució de l'estil llatinitzant i ampul·lós que es desenvolupa al recer de la Cancelleria reial, a partir dels últims anys del regnat de Pere el Cerimoniós, i que ateny la seua màxima expressió en l'obra de Joan Roís de Corella; tanmateix, hi pot ser útil.

1. DOCUMENTACIÓ DE «VALENCIANA PROSA»

El sintagma «valenciana prosa» només es documenta vuit vegades, entre el 1460 aproximadament i el 1500, als preàmbuls, pròlegs, dedicatòries i colofons de diverses obres i traduccions d'estil ampul·lós pertanyents a tres autors valencians: Joan Roís de Corella, Miquel Peres i Bernardí Vallmanya. Es tracta, amb seguretat gairebé absoluta, d'una troballa literària de Corella, que imitaren Peres i Vallmanya i, en alguna ocasió, els editors o impressors de les seues obres. Malgrat això, i com tot seguit veurem, Corella solament l'utilitzà dues vegades al llarg de la seua vida, i en les dues ocasions dins la frase «en vulgar de valenciana prosa», mentre que la variant «en estil de valenciana prosa», que potser ha afavorit la interpretació estilística del sintagma «valenciana prosa», només es documenta en dues traduccions de Vallmanya. Vegemne, però, els contextos concrets de les vuit ocasions en què apareix.

La documentació més antiga correspon al *Parlament en casa de Berenguer Mercader* –text no posterior a 1463–, quan Corella (1435-1497), a requeriment dels contertulians d'aquest cenacle de lletraferits nobles, demana a Joan de Próixita que narre una faula ovidiana, en atenció a «la suavitat de les sues elegants paraules [...] que, en cert, [...] als vivints tots excel·lia, en celsitud d'alt gentil estil, en vulgar de valenciana prosa». El tornem a trobar al pròleg de la *Història de Josef, fill del gran patriarca Jacob* (València, 1501?), obra escrita abans del 1486, quan Corella afirma que la descriurà «en vulgar de valenciana prosa». I encara el podrem constatar al colofó de

Lo Segon del Cartoixà (València, 1500), quan l'anònim impressor, probablement Cristòfol Koffmann, declara que l'obra ha estat «traduïda de llatina llengua en valenciana prosa per [...] Joan Roís de Corella», aleshores ja difunt.

Miquel Peres (c.1450-c.1520) utilitza l'expressió «valenciana prosa» en dues ocasions: en la seua dedicatòria de *Lo menyspreu del món* (Barcelona, 1482; València, 1491, Barcelona, 1518) a sor Isabel de Villena, quan confessa que, a precs de mossèn Pere Calaforra, l'ha traduït «de llatí en valenciana prosa», i en la seua endreça a les monges dominiques de València, quan afirma que la *Vida de santa Caterina de Sena* (València, 1499) l'havia traduïda «de llatí en valenciana prosa».

Ja hem avançat que Bernardí Vallmanya (c.1450-c.1500) introdueix la fórmula «en estil de valenciana prosa», car l'usa en el títol de *Lo càrcer d'amor* (Barcelona, 1493), en declarar que, el llibre, l'ha «traduït [...] de llengua castellana en estil de valenciana prosa», i sembla que ell mateix induí a usar-la a l'anònim editor (Miquel Albert, segons Serrano Morales) o impressor (Pere Hagenbach i Leonard Hutz, segons Haebler) de *Lo cordial de l'ànima* (València, 1495), perquè al colofó es fa constar que l'autor l'havia «traduït [...] de vulgar llengua castellana en estil de valenciana prosa». També sembla imputable a l'autor l'expressió simplificada que apareix al colofó de *La revelació del benaventurat apòstol sant Pau* (València, 1495), ja que l'anònim impressor deixà constància que, l'obra, l'havia «traduïda [...] de vulgar idioma castellà en valenciana prosa [...] lo honorable e discret Bernadí Vallmanya».

2. INTERPRETACIONS DE LA HISTORIOGRAFIA CONTEMPORÀNIA

Davant la reiteració del sintagma, Antoni Rubió i Lluch, Marçal Olivar, Lluís Nicolau d'Olwer, Manuel de Montoliu, Joan Coromines, Joan Fuster, Martí de Riquer, Jordi Carbonell i, més darrerament, Jaume Riera, Pere Marcet, Emili Casanova i Curt Wittlin s'han inclinat, amb més o menys contundència, a interpretar-lo com a nom d'un estil. Així ho expressà, per exemple, Montoliu (1961:148), per a qui «valenciana prosa» era «el qualificatiu amb el qual designaven [els coetanis] la tortuosa prosa llatinitzant conreada en aquells temps en els dominis de la llengua catalana». Però no tots aquests autors s'hi manifesten amb el mateix grau de convenciment que Montoliu. Coromines (1971: 367-368), per exemple, es distancia d'alguna manera del criteri de concedir un valor merament estilístic al sintagma «valenciana prosa» en matisar-lo o en recórrer a la sinonímia per a explicar-lo: «és amb Galba quan apareix verament dins el *Tirant* l'anomenat "estil de valenciana prosa". [...]. Martorell recorrerà a un altre tret de la "valenciana prosa" o de l'estil llatinitzant o boccaccesc». I Marcet (1987:204) no deixa de revelar un cert escepticisme en afirmar: «És possible que aquest estil rebés el nom de *valenciana prosa*».

Wittlin (1989:127), que és fins ara l'estudiós que més s'ha ocupat de caracteritzar

aquest estil, també creu que «els autors mateixos [que el conreaven], conscients de les seves particularitats, [l'anomenaven] "valenciana prosa"» i, seguint les insinuacions de Jaume Riera (1980: 521-522), en retrotrau els orígens a fra Antoni Canals.

En efecte, Riera havia adduït una carta de 1392 atribuïble al dominicà valencià com a mostra més antiga de l'estil artificiós i llatinitzant «que més tard seria anomenat "de valenciana prosa"», tot invocant l'autoritat de Marçal Olivar (1925:152-161), per a qui «no pecaria de lleugeresa qui digués que fra Antoni Canals fou el principal impulsor i la figura més important» de l'esmentat estil. Quasi coetàniament, Lluís Nicolau d'Olwer (1927:87) considerava que, enfront de «l'estil bellament prosòdic» de Metge, el de Canals havia assolit «el límit que permet el caràcter de la llengua». En realitat, aquests comentaristes són deutors d'Antoni Rubió i Lluch (1918:86), que havia extremat ideològicament la seua interpretació dels fets literaris que ens ocupen en asseverar que «en la prosa estarrufada d'En Canals un hom hi sent ja com el regust de quelcom que ja no és ben bé català, com una pompa oriental que ens porta l'alè de terres més soleiades. [...]. Una nova escola i una nova ànima semblen produir-se amb el nostre escriptor en la nostra història literària: l'escola valenciana, l'estil en valenciana prosa».

Dins d'aquesta mateixa òptica interpretativa cal situar també la posició d'Emili Casanova (1988:286-288), que arriba a veure en la coneguda frase «vulgada llengua materna valenciana» que empra Canals en la dedicatòria de la seua versió del *Valeri Màxim* (1395) la designació d'un «nou model i estil lingüístic, [...] que triunfarà [sic] durant el xv i que tindrà imitadors valencians i catalans, l'estil de valenciana prosa».

Com es pot observar, dins d'aquest corrent d'opinió predominen els historiadors de la literatura, crítics literaris i editors de textos.

En canvi, un altre corrent, format majoritàriament per historiadors de la llengua i de la cultura, com Jordi Rubió i Balaguer, Manuel Sanchis Guarner, Germà Colón, Josep Maria Nadal i Modest Prats, interpreta el sintagma «valenciana prosa» com una forma cultista d'expressar una denominació regional de la llengua catalana.

Jordi Rubió (1984 [1953]:459) s'hi referí en aquests termes: «No crec que amb el nom de "valenciana prosa" hom volgués individualitzar aquest estil [de Corella]. "Valenciana prosa" significa per a mi simplement "prosa valenciana", ni més ni menys; és a dir, la que escrivien els valencians, per distingir-la de la que escrivien els catalans».

Germà Colón (1978:60-61) no s'hi manifesta amb menys contundència: «Al meu judici, ["valenciana prosa"] vol dir simplement 'idioma, llengua'». Malgrat això, no s'està de confessar, en relació a la citada frase de Canals: «De vegades m'ha semblat veure en l'actitud de Canals una pruïja estilística que el duu a rebutjar una antiga traducció, feta al Principat».

En abordar el tema en el nostre assaig *Consciència idiomàtica i nacional dels valencians* (1980:131-132) arribàrem a la següent conclusió: «Les expressions *valen-*

ciana prosa o *valenciana llengua* –com també la de *llatina llengua*, documentada així mateix en una obra de Joan Roís de Corella– no foren, doncs, per als escriptors i públic coetanis sinó formes rebuscades de dir *llengua valenciana* –o *llengua llatina*–».

En l'*Aproximació a la història de la llengua catalana*, Sanchis Guarner (1980:221-222) reiterava la seua interpretació habitual de l'esmentat sintagma amb aquestes paraules: «Els valencians del Renaixement, orgullosos de la prosperitat del seu regne, i del nom d'aquest, València, mot de noble estirp romana, es complaïen a anomenar-se valencians [...]. Per això els agradava de proclamar que escrivien en "estil de valenciana prosa", és a dir, que la seva obra era prosa escrita per valencians, puix que en no haver-se consolidat un nom per a la llengua comuna, els valencians van voler donar-li'n el seu».

Tot i que, per raons de distribució cronològica, no han abordat encara l'estudi de l'expressió «valenciana prosa» en el volum I de la seua *Història de la llengua catalana*, Josep Maria Nadal i Modest Prats (1981:478) consideren «injustificat interpretar *nostra vulgada lengua materna valenciana* com una expressió que designa un determinat estil literari».

Jordi Rubió (1984 [1953]:394 i 460) havia justificat la seua convicció que «valenciana prosa» no era el nom d'un estil amb el fet que, quan els coetanis volien referir-s'hi, «empraven altres expressions, com va fer fra Vesach», l'autor de la traducció d'una *Vida de la seràfica santa Caterina de Sena* (València, 1511), de fra Ramon de Càpua. En efecte, en la dedicatòria a la priora del monestir de Santa Caterina, sor Anna Torrella, fra Tomàs Vesach declara: «tant per la devoció que a la dita santa porte quant encara perquè dita història puga ésser llargament e difusa comunicada a tots aquells e aquelles qui la volran, l'he feta empremtar en nostra llengua valenciana, no curant, emperò, de servar estil poètic ni modo artitzat en lo arromançar, sinó planament e grossera, segons lo meu modo comú de parlar. E açò he fet tant per esquivar semblants modos, los quals per als religiosos no satisfan, quant encara perquè moltes vegades en coses devotes i espirituals fan perdre la sentència e la intel·ligència de la història, especialment entre indoctes e ignorants, segons són, per la major part, les dones e altres persones semblants, per amor de les quals he volgut pendre principalment, aprés Déu, aquesta fatiga e treball, certificant que en la present història per mi arromançada res de mon cap que mude sentència no hi he afigit ni llevat, sinó felment de llatí en romanç trelladant [...]». Aquestes frases, que Rubió considera com una censura a l'estil d'altres versions coetànies, potser les de Miquel Peres, li semblen diàfanes per a la interpretació en clau purament geogràfica de l'expressió «valenciana prosa».

En canvi, Joan Fuster (1975 [1962]:356) les veu d'una altra manera: «L'"emperò" de fra Vesach vindria a reforçar aquesta idea: l'escriptor ha de consignar explícitament que, *malgrat* escriure en "llengua valenciana", ho farà "planament". Això prou evidencia fins a quin punt l'adjectiu "valenciana", aplicat a la "prosa" o a la "llengua", s'havia fet ambivalent, en abast geogràfico-filològic i en abast estètic». I en un sentit semblant

s'expressa Riquer (1964:319): «Encara que no es pot donar com a segur, i encara que potser no hi ha en tot això una intenció plenament definitòria, crec que la "valenciana prosa" designava el català retòric i ampul·lós, del tipus de les proses de Roís de Corella». L'«emperò» dels citats mots de Vesach també seria, segons Riquer, una «mostra de consciència que la "valenciana prosa" era justament un estil poètic i artificiós, que vol defugir fra Tomàs de Vesach, el qual pretén d'escriure "planament"».

Sanchis Guarner (1980:222) considera, en clara al·lusió a Fuster, que els partidaris d'aquesta visió del tema «han interpretat, potser abusivament, l'expressió "estil de valenciana prosa", com el nom d'una manera literària –"estil"– tot i negant valor geogràfic a l'adjectiu "valencià", o almenys considerant-lo ambivalent en aquest cas». Per això Fuster (1989 [1984]:49), matisant aquella afirmació, reconegué posteriorment: «En aquest punt, hi ha hagut, realment, un cert abús terminològic per part dels historiadors de la literatura catalana. Ben mirat, no passen de set o vuit els textos coneguts on apareix la fórmula "valenciana prosa" (cinc) o "estil de valenciana prosa" (dos) [...], i només serveixen per a una denominació expositiva. El fet, però, és que no trobem mai l'homòleg "catalana prosa" amb una possibilitat de ser interpretada similarment a com voldria Jordi Rubió, que "valenciana prosa" fos només "prosa escrita per valencians": hi ha, i encara relativa a un llibret, de Joan Roís de Corella, *Plant de la reina Ècuba* (Barcelona, 1505?), l'anotació del bibliòfil Hernando Colón «en prosa catalana» (F. J. Norton, *A descriptive catalogue of printing in Spain and Portugal 1501-1520* (Cambridge, 1978), núm. 159). De tota manera, sembla evident que la "valenciana prosa" tendia a significar una determinada "prosa" –"estil", al capdavall– i que varen ser, precisament, alguns autors valencians, no gaires, els qui la conrearen».

3. LA TERMINOLOGIA ESTILÍSTICA DE L'ÈPOCA

Vistes aquestes discrepàncies d'interpretació, sembla evident que, per tal d'escatir l'abast semàntic de «valenciana prosa», caldria examinar:

a) quines altres denominacions lingüístiques i estilístiques utilitza Joan Roís de Corella, considerat el màxim exponent del pretès «estil» de «valenciana prosa»;

b) quins altres apel·latius utilitzen Peres i Vallmanya, els dos imitadors de Corella que també recorren a l'expressió «valenciana prosa»;

c) quins altres noms utilitzen els altres imitadors valencians de l'estil corellià que no empren l'expressió «valenciana prosa»;

d) quines altres termes utilitzen els escriptors, editors i impressors valencians coetanis que no fan servir l'estil corellià;

e) quins noms donen els escriptors, editors i impressors d'origen no valencià a la llengua de les obres procedents del regne de València;
f) quines expressions fan servir els escriptors, editors i impressors no valencians per a referir-se a l'estil ampul·lós i cultista;
g) en quins termes s'expressen els escriptors, editors i impressors valencians quan volen referir-se a l'estil cultista i ampul·lós de l'època o desitgen contrarestar aquest estil amb les formes d'expressió planeres;
h) en quins termes s'expressen els escriptors, editors i impressors no valencians quan volen referir-se a l'estil cultista i ampul·lós de l'època o desitgen contrarestar aquest estil amb les formes d'expressió planeres;
i) quina relació pot existir entre el sintagma «valenciana prosa» i les expressions cronològicament anteriors que utilitzen els gentilicis «valencià» al País Valencià i «mallorquí» a Mallorca.

L'examen de cada qüestió ens permetrà arribar a una conclusió provisional. Si, una vegada examinades totes les qüestions plantejades, les conclusions parcials convergeixen en una sola direcció, caldrà atenir-nos-hi. Vegem-les, doncs.

a) Corella utilitza:
- «lo vulgar nostre», en la dedicatòria de la *Història de la gloriosa santa Magdalena* (posterior a 1482) a Flors de Vallterra, obra d'«estil renaixentista, amb recargolada sintaxi i filigranes retòriques», segons Riquer, tot i que l'autor afirma en la dedicatòria que l'ha traduïda «en lo baix estil de ma escriptura»;
- «trelladat de llatí en romanç», en el títol de la seua traducció del *Salteri,* feta «amb literalitat i exactitud i en una prosa digna i elevada, amb cultismes», segons Riquer, si bé la fidelitat al text bíblic li impedeix d'aplicar-hi alguns dels recursos característics de la seua prosa;
- «trelladat de llatí en romanç», en la rúbrica inicial de *Lo Terç del Cartoixà* (1495);
- simplement «arromançat», en la primera rúbrica de *Lo Quart del Cartoixà* (València, 1495; València, 1495; València, 1513);
- també «arromançat», en la primera rúbrica de *Lo Primer del Cartoixà* (València, 1496; Barcelona, 1518);
- així mateix «arromançat», en la primera rúbrica de *Lo Segon del Cartoixà* (València, 1500);
- «trelladada de llatí en valenciana llengua per lo magnífic i reverend mestre Joan Roís de Corella, cavaller i mestre en Sacra Teologia, i per ell mateix corregit, esmenat i ben examinat», al colofó de *Lo Primer del Cartoixà* (València,1496; Barcelona, 1518), que degué redactar l'anònim editor (Miquel Albert, segons Serrano Morales) o impressor (Pere Hagenbach i Leonard Hutz, segons Haebler) de l'obra.

Retinguem, doncs, que Corella alterna «valenciana prosa» (1 cas) i «vulgar de valenciana prosa» (2 casos) amb «vulgar nostre» (1 cas), «romanç» o «arromançat» (5 casos) i «valenciana llengua» (1 cas) per a referir-se a obres redactades en el mateix estil, alternança que s'observa fins i tot en una mateixa obra, com és *Lo Cartoixà* («valenciana prosa», «valenciana llengua» i «romanç» o «arromançat»). L'anteposició de l'adjectiu és un calc del llatí, del qual sol servir-se el mateix Corella, o el seu editor o impressor, per a designar en vulgar aquella llengua:

- «ab tot que per a la vostra elevada intel·ligència i a la voluntat devota plenament aquest excel·lent llibre baste així com està en còngrua llatina llengua», en la dedicatòria a fra Jaume del Bosch de *Lo Primer del Cartoixà* (1496);
- «traduïda de llatina llengua en valenciana prosa» al colofó pòstum de *Lo Segon del Cartoixà* (1500).

Per tant, si el sintagma «valenciana prosa» hagués servit per a designar un estil, Corella no l'hauria usat només en tres ocasions entre les deu en què es referí explícitament al nom de la llengua, ni hauria alternat indistintament diverses denominacions en una mateixa obra (*Lo Cartoixà*, precisament una de les millors mostres del seu estil ampul·lós i cultista), i, ben segur, s'hauria estalviat de remarcar al *Parlament en casa de Berenguer Mercader* que el confegia «en celsitud d'alt estil» el seu «vulgar de valenciana prosa».

b) Miquel Peres utilitza:

- «esplanat de llatí en valenciana llengua», en la rúbrica del llibre primer *De la imitació de Jesucrist* (Barcelona, 1482; València, 1491; Barcelona, 1518), alternant, per tant, amb la fórmula «valenciana prosa» de la dedicatòria a sor Isabel de Villena;
- «treball de traduir de llatí en valenciana llengua», en la dedicatòria de *La vida de sant Vicent Ferrer* (València, 1510) a na Cirera d'Alpont, que li havia expressat el desig de veure «traduïda de llatí en romanç» la vida del sant;
- «en llengua valenciana», en la dedicatòria a na Mompalaua d'Escrivà de la *Vida de la sacratíssima verge Maria* (València, 1494), obra culta i llatinitzant.

Observem, doncs, que Peres, que mira d'imitar sempre l'estil de Corella en les seues proses hagiogràfiques, alterna «valenciana prosa» (2 casos) amb «valenciana llengua» (1 cas) i amb «llengua valenciana» (1 cas). Vallmanya només usa o fa usar en les seues traduccions «estil de valenciana prosa» (2 casos) i «valenciana prosa» (1 cas).

En conseqüència: si l'expressió «valenciana prosa» hagués estat el nom d'un estil, Miquel Peres no l'hauria alternada amb «valenciana llengua» dins una mateixa obra (*De la imitació de Jesucrist*) ni amb la «llengua valenciana» d'una altra obra d'estil semblant (*Vida de la sacratíssima verge Maria*).

c) Heus ací les denominacions que empren alguns dels conreadors de l'estil corellià, o dels editors i impressors d'aquestes obres, que no fan ús de l'expressió «valenciana prosa»:

- «m'atreviré espondre, no solament de llengua anglesa en portuguesa, mas encara de portuguesa en vulgar valenciana», en la dedicatòria de Joanot Martorell al príncep don Ferrando de Portugal del *Tirant* (1460);
- «per Lluís de Fenollet en la present llengua valenciana transferida», al colofó de «la present elegantíssima e molt ornada obra de la *Història d'Alexandre*» (Barcelona, 1481);
- «fon traduït en vulgar llengua valenciana», al colofó de l'edició valenciana (1490) del *Tirant lo Blanc*, tot imitant així la fórmula emprada per Joanot Martorell a la dedicatòria («no solament de llengua anglesa en portuguesa, mas encara de portuguesa en vulgar valenciana»);
- «en romanç», en la primera rúbrica de la *Vita Christi* (València, 1497), de sor Isabel de Villena;
- «traduïda de llatí en romanç», en el títol de *La història de Josep, fill d'Elí e espòs de la sacratíssima verge Maria* (1502), de Joan Carbonell.

Dins d'aquest apartat caldria incloure totes aquelles obres que usen totalment o parcial un estil ampul·lós i cultista sense explicitar cap denominació lingüística, com ara *Lo cavaller*, de Ponç de Menaguerra, escrit entre 1479 i 1493, l'*Homilia sobre lo salm De Profundis* (València, 1490), de Jeroni Fuster, l'*Homilia sobre lo salm del Miserere* (València, 1499), de Narcís Vinyoles, i *La vida de sant Julià abat i màrtir i de santa Basilissa, verge* (València, c. 1530), de Joan Baptista Agnés, entre altres.

És obvi, doncs, que, si «valenciana prosa» hagués designat el nom d'un estil, no s'explica que aquests autors no n'haguessen fet ús.

d) I, ara, una mostra representativa de denominacions utilitzades per autors, editors i impressors valencians de textos en estil no cultista:

- «fon arromançada en lo monestir de Portaceli, de llengua llatina en la nostra valenciana», al colofó de l'edició de la versió la *Bíblia* atribuïda a fra Bonifaci Ferrer (1478);
- «maternam linguam», en la dedicatòria a Ferrer Torrella del *Liber elegantiarum* (Venècia, 1489) de Joan Esteve, però «latina et valentiana lingua exactissima diligentia emendatus» al colofó;
- «arromançada», en el títol de *La vida de la seràfica santa Caterina de Sena* (1511), traduïda per fra Tomàs Vesach, i «en nostra llengua valenciana» al pròleg del traductor;
- «delliberí traduir-la en valenciana llengua», en el pròleg de Jeroni Gil al *Llibre de la regla i modo de viure de les monges dirigit per lo benaventurat sant Jeròlim a l'abadessa Eustoquia i a les sues monges* (València, 1517);

- com a «traduïda de llatí en vulgar valencià» és editada a València, cap a 1518, una pragmàtica del rei Joan I sobre la Immaculada Concepció;
- «estampat en llengua valenciana», al títol de l'edició del *Blaquerna* (València,1521), de Ramon Llull;
- «novament traduït de llemosí en nostra llengua vulgar valenciana», al títol de l'edició de la *Scala Dei* (Barcelona, 1523), de Francesc Eiximenis, condició «valenciana» que no havia estat esmentada en les edicions barcelonines d'aquesta obra del 1494 i del 1501.

S'hi constata, per tant, l'absència de qualsevol connotació estilística en l'ús del terme «valencià».

e) Els escriptors, editors i impressors d'origen no valencià, quan volen designar el nom de la llengua de les obres valencianes coetànies, si no recorren a denominacions genèriques com «romanç», «llengua materna» i fins i tot, amb aquest mateix abast, «llengua catalana», utilitzen el de «llengua valenciana» i variants, independentment de l'estil en què hagen estat redactades:

- «traduït d'anglès en llengua valenciana», al colofó de l'edició barcelonina (1497) del *Tirant lo Blanc*;
- «mas lo vulgar català e valencià és dir *reina*», ens adverteixen els autors d'unes *Regles d'esquivar vocables o mots grossers o pagesívols*, redactades a les darreries del segle XV, en el subtítol de les quals es fa constar que contenen els «mots o vocables los quals deu esquivar qui bé vol parlar la llengua catalana, a juí del reverend prevere mossén Fenollar e misser Jerònim Pau e altres hòmens diserts catalans e valencians e prestantíssims trobadors»;
- en «nostra materna llengua», al pròleg del mallorquí Jaume d'Olesa al seu *Espill de bé viure i bé confessar* (València, 1515);
- «en llengua valenciana, que és a la nostra prou conforme», al pròleg d'una *Vita Christi del seràfic doctor sant Bonaventura* (Barcelona, 1522), on l'autor, un monjo anònim de Montserrat, al·ludeix a *Lo Cartoixà*, de Joan Roís de Corella.

f) Els autors, editors i impressors no valencians de textos d'estil ampul·lós i culta usen fórmules anàlogues a les d'aquests últims, bé que, si recorren a un gentilici, aquest és invariablement, entre els principatins, el de «català»:

- «d'estilat llatí en nostra vulgar llengua catalana», al colofó de les *Històries de les judaiques antiquitats*, de Flavi Josep (Barcelona, 1482);
- anterior a 1486 és la *Faula de los amors de Neptuno i Diana, ab la transformació d'aquella en roca per la ira de Cupido, feta per Claudiano, poeta, i translladada en vulgar de catalana llengua*;
- el 1513, Fernando Colón adquirí a Barcelona un exemplar d'un opuscle, editat a la ciutat comtal per Joan Luschner entre 1495 i 1505, que, al catàleg dels llibres

del nostre bibliòfil, és referit així: *La plant de la reina Ècuba en prosa catalana, compost per mossèn Joan Roís de Corella.*

«Vulgar llengua catalana», «vulgar de llengua catalana» i «prosa catalana» són, per tant, denominacions equivalents a les que trobem en textos cultistes valencians.

Si «valenciana prosa» hagués estat el nom d'un estil, els escriptors, editors i impressors d'origen no valencià l'haurien esmentat, car el fet és que no sols no l'esmenten en referir-se a obres valencianes sinó que empren fórmules similars a les valencianes, amb l'única diferència que el terme «valencià» hi és substituït pel de «català». Per tant, als ulls de no valencians no hi havia una expressió per a designar l'estil ampul·lós i cultista de moda a l'època.

g) Quan els escriptors, editors i impressors valencians senten la necessitat de referir-se a l'estil llatinitzant de l'època o desitgen contrarestar aquest estil amb les formes d'expressió planeres, recorren a fórmules molt diverses.

- El títol complet del ja citat *Parlament en casa de Berenguer Mercader,* de Corella, fa així: *Parlament o col·lació que s'esdevenc en casa de Berenguer Mercader entre alguns hòmens d'estat de la ciutat de València, los quals ordenaren les historials poesies següents, ço és, cascú la sua en son elegant estil.* Ja hem vist també que, segons Corella, la «suavitat» de les «elegants paraules» d'un dels contertulians, Joan de Próixita, «als vivints tots excel·lia, en celsitud d'alt gentil estil». I, quan un altre dels contertulians, mossèn Joan Escrivà, remet a Corella la *Visió del judici de Paris*, reconeix el seu mestratge literari en aquests termes: «[...] vullau acceptar la ploma, seguint l'estil de vostres elegants poesies, de la fingida *Visió de Paris* la verdadera al·legoria declarant escriure. E ,[...], en vostres rims e proses seguint l'estil (que de vós no poc desig apendre), he delliberat escriure la poesia del que us demane [...]».
- Francesc Carròs Pardo de la Casta, autor d'una corelliana *Regonexença e moral consideració contra les persuasions, vicis e formes d'amor* (redactada abans de 1484), fa precedir la seua «obreta» d'una «lletra» adreçada a una «persona de gran estima» que diverses vegades li havia demanat que la compongués. En aquesta «lletra», mossèn Carròs afirma: «E, per quant vostra mercè ab gran voluntat mostra que la desitja veure, així com si ella algun estil o tresor de saber trobar se pogués, està la mia pensa temerosa fatigada».
- Ponç de Menaguerra fa precedir el seu tractat *Lo Cavaller* amb una rúbrica de ressonàncies corellianes, com és el conjunt de l'opuscle: «Los de l'estament militar en la noble ciutat de València preguen a mossèn Ponç de Menaguerra ab estil de semblants paraules».
- Miquel Peres, en la dedicatòria de la *Vida de la sacratíssima verge Maria* (1494) a na Mompalau d'Escrivà, li adverteix que no ha «cercat les fulles e flors dels verds camps de l'elegant poesia».

- El 1497, l'editor valencià d'un anònim *Art de ben morir*, atribuït a Francesc Eiximenis, substitueix els mots del prologuista català «delliberé de traure'l, segons la possibilitat del meu pobre entendre, en llenguatge català clar e manifest estil» de l'edició barcelonina de cap a 1491 pels següents: «he delliberat traure'l, segons la possibilitat del meu pobre entendre, en llengua valenciana e manifest estil».
- Encara que sor Isabel de Villena s'havia limitat a expressar en la primera rúbrica de la seua biografia de Jesús: «Ací comença un *Vita Christi* en romanç perquè los simples e ignorants puguen saber e contemplar la vida e mort del nostre redemptor e senyor Jesús», l'editora, sor Aldonça de Montsoriu, s'afanyà a proclamar en la dedicatòria a la reina Isabel la Catòlica, en relació amb l'obra inacabada i deixada anònima per la seua antecessora: «Sor Isabel de Villena lo ha fet; sor Isabel de Villena l'ha compost; sor Isabel de Villena ab elegant i dolç estil l'ha ordenat», idea que reprèn en la cloenda en insistir que l'havia escrita «seguint l'elegant estil de sa real natura e criança».
- En la dedicatòria a una «noble e més virtuosa senyora» de la seua traducció de *La història de Josep, fill d'Elí e espòs de la sacratíssima verge Maria* (1502), mestre Joan Carbonell considera que la destinatària ja ha estat «consolada així per la història com per lo delicat modo de dir» de la *Història de Josep* «ordenada e teixida» per Corella.
- Recordem, així mateix, que Vesach declara que tradueix *La vida de la seràfica santa Caterina de Sena* (1511) «no curant, emperò, de servar estil poètic ni modo artitzat en lo arromançar, sinó planament e grossera».
- En la dedicatòria a mossèn Gregori Genovart de la traducció del *Blaquerna* (1521), de Llull, Joan Bonllavi li adverteix que ha estat feta «no ab tan ric estil de paraules com requir la sentència».
- Encara que cronològicament molt posterior a l'època que estudiem, el títol de *Les estilades i amoroses lletres trameses per Bertomeu Cirlot a sa senyora, i per ella a ell* (València, 1598) encara és deutor de la tradició terminològica tardomedieval.

Conclusió: si els autors, editors i impressors valencians d'obres d'estil ampul·lós i cultista contraposen expressions com «alt gentil estil«, «elegant poesia», «delicat modo de dir», «estil poètic ni modo artitzat» i «ric estil» a l'arromançament «pla e grosser», i si els editors d'una mateixa obra (*Art de ben morir*), impresa primer a Barcelona i després a València, es veuen obligats a adaptar un mateix reclam estilístic («llenguatge català e manifest estil», «llengua valenciana e manifest estil») als hàbits onomàstics dels respectius públics lectors, sembla evident que els coetanis no disposaven d'un nom específic per a designar aquest estil.

h) Quan els autors, editors i impressors no valencians senten la necessitat de referir-se a l'estil cultista i ampul·lós de l'època o desitgen contrarestar aquest estil amb les formes d'expressió planeres, recorren a fórmules molt diverses:

- Lleugerament anterior a l'època que estudiem és el *Memorial del pecador remut*, en el proemi del qual l'autor, Felip de Malla, confessa, després de referir-se a un «poc artificiós» sermó predicat davant del rei, que troba «plasent dirigir mon estil e ma ploma» a la correcció de la santa Església.
- L'autor d'unes *Meditacions de la vida de Jesucrist*, manuscrit de Sant Cugat del segle XV, afirma que aquelles es basen en «los dits de diversos doctors», si bé ell hi renuncia a les paraules «altes e subtils [...] difícils d'emplear e metre en romanç», que deixa per a aquells a qui «Déus ha donat llum e ciència».
- Al colofó de les *Històries de la judaica antiquitat* (Barcelona, 1482), de Flavi Josep, es fa constar que el llibre ha estat «traduït d'estilat llatí en nostra vulgar llengua catalana».
- «Per misericòrdia del divinal adjutori, fonc acabada la *Suma* present sobre l'art d'Arismètica per mi, Francesc Sant Climent, en la insigne ciutat de Barcelona, aquella ensenyant, jatsia no ab aquell estilat escriure que entre els doctes és acostumat, mas bé satisfent a la fervor d'aquells qui, de tal art ignorants, tenen desig sien adoctrinats» són mots que figuren en el colofó de la *Suma d'art d'Arismètica* (Barcelona, 1482).
- En la versió de Velasco del *Compendi utilíssim contra pestilència* (Barcelona, 1507) s'afirma que el text ha estat traduït «de llengua llatina artificiosa en vulgar».
- El mallorquí Jaume d'Olesa declara que ha volgut escriure el seu *Espill de bé viure i de bé confessar* (València, 1515) «en nostra materna llengua per als que llatí no saben e de doctrina afreturen, ab la forma a mi possible, a correcció del més doctes, ab estil e manera molt plana».
- Quan el traductor d'una *Vita Christi del seràfic doctor sant Bonaventura* (Barcelona, 1522) justifica al pròleg la necessitat de fer-ne una versió catalana, tot i que, al·ludint a la versió del *Cartoixà* de Corella, reconeix que encara en corre «entre nosaltres [una], en llengua valenciana, que és a la nostra prou conforme», no addueix raons d'estil o diferències de llengua, sinó una exigència del mercat piadós.

Per tant, si els autors, editors i impresors no valencians d'obres d'estil ampul·lós i cultista contraposen expressions com «artificiós» o «estilat escriure» a «estil e manera molt plana», sembla evident que els coetanis no disposaven d'un nom específic per a designar aquell estil.

i) Les conegudes expressions «vulgada llengua materna valenciana», d'Antoni Canals (1395), i «vulgar materno e mallorquí», de Ferran Valentí (1444) semblen

relacionar-se amb les primeres documentacions de «valencià» i «mallorquí» com a noms particularistes de la llengua en aquests països. Reforça aquesta impressió el fet que apareguen en tota mena de textos (literaris, administratius, notarials, etc.). És ben conegut, per exemple, el pròleg amb què el valencià Guillem de Copons, autor de la versió del *Llibre del Tresor*, de Bruneto Latini, acabada el 1418, justifica el seu treball: «Lo present translladador [l']ha translladat en llengua valenciana per donar delit de llegir a un seu especial senyor e amic, e als de sa nació dessús dita». En l'àmbit administratiu podríem adduir la carta «in idiomate cathalani seu valentino» que els compromisaris de Casp enviaren el 28 de maig de 1412 als parlaments generals del regne de València i del principat de Catalunya, comunicant-los l'estat de les negociacions per a l'elecció del successor de Martí l'Humà, i, sobretot, la que dirigiren, el 6 de juny, al parlament valencià sobre el mateix tema, segons l'anotació de l'escrivà: «Consimilem literam idem domini deputati expedire mandarunt, in ydiomate valentino, parlamento generali Regni Valentie, que sigilo reverendissimi domini archiepiscopi Terracone extitit sigillata» (Llorens 1968:88 i 98). Idèntic particularisme idiomàtic en l'àmbit administratiu és el que observem en un document mallorquí de 1409, «traduït de castellanesc en mallorquí» (Massot 1985:15).

L'únic matís diferencial entre les expressions de Canals i de Valentí i les dels escriptors, editors i impressors de la segona meitat del segle XV, és que aquells posen l'èmfasi, probablement influïts pels humanistes italians, en la condició de llengua materna del vulgar, mentre que aquests, en anteposar sovint el qualificatiu geogràfic («valenciana prosa») o en recórrer a perífrasis estetitzants «vulgar de llengua catalana»), semblen voler subratllar-hi un propòsit cultista.

4. CONCLUSIONS

De tot el que precedeix es pot deduir que «valenciana prosa» no era el nom de cap estil. Altrament no es podria explicar:

- l'alternança d'aquesta denominació amb altres de purament denotatives, com «llengua valenciana», «romanç», «vulgar llengua valenciana», en obres d'un mateix autor cultista (Joan Roís de Corella, Miquel Peres);
- l'oblit absolut d'aquell sintagma en obres d'autors valencians que excel·liren en el conreu de l'estil cultista (Lluís de Fenollet, Francesc Carròs Pardo de la Casta, Ponç de Menaguerra, Jeroni Fuster);
- la seua absència sistemàtica en obres d'autors principatins i balears que cultivaren aquest estil (Pero Martines, Bernat Hug de Rocabertí, Francesc Alegre);
- la manca de testimoniatges que es referesquen a «valenciana prosa» com a nom d'un estil. La frase «en estil de valenciana prosa» s'ha d'interpretar com 'en

llengua valenciana i en bon estil', segons posa de manifest la doble fórmula onomàstica de l'*Art de ben morir*. I expressions com «vulgar de valenciana prosa» (Corella) i «vulgar de llengua catalana» (*Faula de los amors de Neptuno e Diana*) són absolutament sinònimes.

Entre els qualificatius emprats pels coetanis per a designar l'estil cultista, els més estesos foren probablement els d'*artitzat*, *artificiós* i *estilat*. Aquest darrer podia significar 'amb bon estil', tal com apareix, per exemple, al pròleg d'Arnau d'Alfarràs a la seua versió catalana de la *Regla de sant Benet*, de 1457: «En les transllacions segons la textura de la epístola de sant Jerònim dessús al·legada deuen haver almenys dues coses. [...]. La segona, que sien escrites axí estilades segons lo llenguatge per lo qual són fetes, que tots los ben sabents aquell llenguatge les puixen clarament entendre»; però ben sovint també podia significar 'amb estil artificiós'. Aquesta és, sens dubte, l'accepció que presenta, per exemple, l'«estilat escriure» del colofó de la *Suma d'art d'Arismètica*.

El qualificatiu de *pla* era freqüentment utilitzat en oposició a *llatí*, i en aquest cas era sinònim perfecte de *vulgar*. Aquesta accepció és la que podem observar, per exemple, en el següent fragment d'un sermó de sant Vicent Ferrer: «Lo qui es volie batejar, havie apendre lo credo menor en pla o en llatí», o en la condemna de «parlar en pla, per dir parlar en vulgar» que es fa a les *Regles d'esquivar vocales o mots grossers o pagesívols* de Bernat Fenollar i Jeroni Pau. Però, potser no menys freqüentment, *pla* servia com a antònim d'*artitzat*, *artificiós* o *estilat*, i en aquest cas tenia com a sinònim el de *grosser*, tal com hem pogut veure en el text de fra Tomàs Vesach. De fet, l'estil planer era conegut quasi invariablement amb aquests dos qualificatius, usats sovint com a parell sinonímic, segons observem, per exemple, en el pròleg de Jaume Conesa a la seua versió de les *Històries troianes* (1367): «aquell transportament e mudament és per donar entendre planament e grossera los [mots] llatins, qui són molt subtils».

Encara que no hi hagués en els textos de l'època uns designadors generalment acceptats que servissen per a oposar les dues menes d'estil, s'hi pot advertir, tanmateix, una remarcable tendència a preferir *artitzat* o *artificiós*, per una banda, i *pla*, per una altra, per a expressar aquella dicotomia. Aquesta fou, si més no, la terminologia estilística usada preferentment i entesa inequívocament de cap a cap de tot el domini lingüístic.

Posats a triar etiquetes historiogràfiques, un qualificatiu com *artitzat* no sols seria històricament més rigorós per a expressar l'estil cultista i ampul·lós de l'època, sinó que evitaria la falsa equació valencià = estil ampul·lós, que ja va formular Antoni Rubió i Lluch, i resoldria fàcilment les dificultats que han tingut alguns filòlegs i historiadors de la literatura per a justificar satisfactòriament la coneguda frase de Canals «nostra vulgada llengua materna valenciana».

En efecte, l'estil llatinitzant i ampul·lós no fou una afecció peculiar dels valencians, sinó que formava part d'una moda literària compartida per la major part de les literatures quatrecentistes de l'Europa occidental i que afectà amb major o menor intensitat totes les terres catalanes. Basta recordar ací els noms de Juan de Mena, Juan de Lucena i fins i tot de don Enrique de Villena, per posar uns exemples de la veïna literatura castellana. I no cal dir que fou en aquest estil que s'expressaren escriptors de renom principatins i balears com Guillem Nicolau, Felip de Malla, Ferran Valentí i Francesc Alegre i nombrosos curials de la més diversa procedència geogràfica, com Guillem Ponç i Pau Nicolàs, entre d'altres. Si els valencians excel·liren en el conreu d'aquest estil no és per una predisposició natural dels escriptors locals, sinó perquè la major part i la millor literatura catalana de l'època es produí al regne de València, que aleshores exercia un clara hegemonia cultural i econòmica al si de la Corona d'Aragó. Per això, opinem amb Sanchis (1980:222-223): «Seria evidentment injustificat afirmar –i ningú mai no ha va fer– que els curials i notaris de la cort napolitana del rei Alfons escrivien en "estil de valenciana prosa". Tanmateix, la influència de la sintaxi llatina en els documents de la cancelleria catalana del segle xv no és inferior, sinó encara més acusada, per servil i poc païda, que en el mateix Joan Roís de Corella, que hom considera, amb raó, el súmmum del procés». Així ho havia fet veure Jordi Rubió (1955), que adduí en aquest sentit dos passatges d'un document redactat per Pau Nicolàs el 1417, als extrems sintàctics dels quals, segons Sanchis, mai no arribà Corella.

D'altra banda, el nom particularista de la llengua –conseqüència directa de l'estructura federativa de la Corona d'Aragó– tampoc no fou patrimoni exclusiu dels valencians ni tenia llavors cap connotació secessionista. Ja hem vist que els mallorquins, lletraferits o no, també l'empraven, i que els principatins, si més no des de mitjan segle xv, feien un ús geogràficament restringit del nom de català. Podríem recordar en aquest sentit els mots de les *Regles d'esquivar vocables* a propòsit del doblet *reina /regina*: «tot se pot dir, mas lo vulgar català *e* valencià és dir reina». D'altra banda, les denominacions lingüístiques de l'època no responen als paràmetres conceptuals actuals. Per a entendre'n l'abast semàntic, potser paga la pena adduir ací la gradació que, el 1519, proposà Giangiorgio Trissino a *Il Castellano* (citat per Rafanell 1991:15):

> *E più dirò, che quando la lengua si nomina come genere, ed a genere comparata, non si può dirittamente per altro che per il nome del genere nominare, come è lingua italiana, lingua spagnuola, lingua francese, e simili: e quando come specie, ed a specie comparata, si nomina, si dee per il nome de la specie nominare: come è lingua siciliana, lingua toscana, lingua castigliana, lingua provenzale e simili. Ma quando poi come individuo, ed a individuo comparata, si nomina, per il nome de lo individuo si dice: come è lingua fiorentina, lingua messinesse, lingua toletana, lingua tolosana, e simili: e chi altrimente fa, erra.*

Només així deixa de ser difícil d'explicar la famosa frase d'Antoni Canals, que tanta estranyesa va produir no sols a Antoni Rubió i Lluch, sinó també a historiadors eminents de la literatura com Joan Fuster i Martí de Riquer.

Ja hem vist que, a propòsit de Canals, Rubió i Lluch (1918:86-87) posava en estreta relació el nom de la llengua i l'estil: «Una nova escola i una nova ànima semblen produir-se amb el nostre escriptor en la nostra història literària: l'escola valenciana, l'estil en valenciana prosa». I tot seguit afegia: «Mes aquesta diferenciació espiritual la volgueren dur els fills de la regió valentina fins les arrels del verb comú de la niçaga catalana, i En Canals va ésser el primer que en la seua terra alçà la bandera d'aquest inexplicable separatisme llingüístic que havia d'esquarterar més tard el mantell de sobirana de nostra comuna parla nacional. La seva afirmació particularista continguda en el proemi de la traducció dels *Dits y fets* de Valeri Màxim no pot ésser més categòrica. [...] Un quart de segle després imità son exemple l'humanista mallorquí En Ferran Valentí [...] Són dos escriptors renaixents els primers que cabalment neguen la unitat de la nostra llengua literària [...]».

Molts anys més tard, Fuster (1968 [1962]:377) resumí així la seua impressió sobre la frase de Canals: «Personalment, sempre m'ha sorprès una mica que historiadors i filòlegs, en estudiar aquesta qüestió, semblin descartar la possibilitat d'un lapsus, d'un error de copista o de qualsevol altra cosa per l'estil. Trobo que aquella afirmació és literalment inversemblant en la ploma de Canals. No podia fer-la sinó ofuscat per un patriotisme particularista tan fort, que li paralitzés el sentit comú».

En una línia semblant, però molt matisada, es manifestà poc després Riquer (1964:448), per a qui la frase de Canals «és difícil d'explicar» per tal com «Canals escriu, fet i fet, la mateixa llengua que el gironí Eiximenis o que el barceloní Bernat Metge, és a dir, el català diguem-ne oficial imposat per la Cancelleria. Una afirmació d'aquest tipus, que no ens sorprendria feta per sant Vicent Ferrer, només podria trobar una hipotètica explicació dintre del pla lingüístic si imaginéssim que la pronúncia del català parlat al regne de València era ja marcadament diferent del parlat a Catalunya, però això, és clar, no pot traslluir-se en un llibre. Potser cal cercar-ne l'explicació en un altre sentit: en un autèntic particularisme diguem-ne "regnícola", que fra Antoni Canals, que pogué ésser un valencià molt localista –no en tenim cap prova, i ja hem vist que estudià i residí a totes les terres dels reis d'Aragó– volgué fer remarcar que per damunt de tot ell era un valencià i que escrivia en "llengua valenciana" en redactar el pròleg d'un llibre que sabia, evidentment, que havia d'ésser ofert precisament als regidors de la ciutat de Barcelona. Val a dir que no estic gaire convençut d'aquesta explicació, però no en trobo una altra. [...] L'"estil de valenciana prosa", ja ho veurem, serà cosa molt diversa».

Comptat i debatut, l'expressió «valenciana prosa» no fou, per als escriptors i públic coetanis, sinó una forma cultista de dir *llengua valenciana*. El fet que aquesta expressió haja estat usada més o menys esporàdicament per tres escriptors, editors o im-

pressors valencians quatrecentistes i que les obres més representatives de l'estil llatinitzant i cultista de l'època siguen precisament les escrites per valencians, fa que avui ens resulte còmode d'utilitzar-la com a etiqueta historiogràfica, però perpetua uns prejudicis ideològics, una visió fragmentària de la literatura catalana i una interpretació estilística d'una mera fórmula cultista que no s'adequa als fets literaris. En canvi, un qualificatiu com *artitzat* satisfà millor les exigències de rigor històric i científic.

ANTONI FERRANDO
Universitat de València

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

AGUILÓ, M. (1923) *Catálogo de obras en lengua catalana impresas desde 1474 hasta 1860*, Madrid, Sucesores de Rivadeneyra.

CASANOVA, E. (1988), *El lèxic d'Antoni Canals*, València-Montserrat, Institut de Filologia Valenciana-Publicacions de l'Abadia.

COLÓN, G. (1978) «Sobre noms de la llengua», dins *La llengua catalana en els seus textos*, vol. I., Barcelona, Curial, pp. 60-71.

COROMINES, J. (1971) «Sobre l'estil i manera de Martí Joan de Galba i els de Joanot Martorell», dins *Lleures i converses d'un filòleg*, Barcelona, Club Editor, pp. 363-378.

FERRANDO, A. (1980) *Consciència idiomàtica i nacional dels valencians*, València, Institut de Filologia Valenciana.

— (1983) *Els certàmens poètics valencians del segle XIV al XIX*, València, Diputació de València.

FUSTER, J. (1975) «Lectures i escriptors en la València del segle XV», dins *Obres completes*, vol. I, Barcelona, Edicions 62, pp. 317-390. [Publicat el 1962 dins *Poetes, moriscos i capellans*].

— (1989) «Notes sobre el «llemosí» a la València del segle XVI», dins *Llibres i problemes del Renaixement*, València-Montserrat, Institut de Filologia Valenciana-Publicacions de l'Abadia, pp. 43-63.

HAUF, A. (1990) *D'Eiximenis a sor Isabel de Villena*, València-Montserrat, Institut de Filologia Valenciana-Publicacions de l'Abadia.

HORNER, L. B. (1988) *Times of change: Bilingual poets in Cataluña and Valencia during the fifteenth century*, University of Kansas.

LAPESA, R. (1980) *Historia de la lengua española*, Madrid, Editorial Gredos.

LLORENS RAGA, P. L. (1968) *El códice del Compromiso de Caspe existente en el Archivo de la catedral de Segorbe. Diario del proceso*, Sogorb, Publicaciones de la Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Segorbe.

MARCET, P. (1987) *Història de la llengua catalana*, vol. I., Barcelona, Editorial Teide.

MASSOT I MUNTANER, J. (1985) *Els mallorquins i la llengua autòctona*, 2ª ed., Barcelona, Curial.

MIQUEL Y PLANAS, R. (1911) *Cançoner Satírich Valencià dels segles XV y XVI*, Barcelona, F. Giró.

MONTOLIU, M. (1961) *Un escorç en la poesia i la novel·lística dels segles XIX i XV*, Barcelona, Alpha.

NADAL, J. M. (1992) *Llengua escrita i llengua nacional*, Barcelona, Quaderns Crema.

— i PRATS, M. (1982) *Història de la llengua catalana I. Dels inicis fins al segle XV*, Barcelona, Edicions 62.

NICOLAU D'OLWER, L. (1927) *Resum de literatura catalana*, Barcelona, Barcino.

NORTON, F. J. (1978) *A descriptive catalogue of printing in Spain and Portugal 1501-1520*, Cambridge, Oxford University Press.

OLIVAR, M. (1925) «Fra Antoni Canals», *La Paraula Cristiana* II, pp. 152-161.

RAFANELL, A. (1991) «Un recorregut per la prehistòria de la dialectologia catalana», *Estudi General* 11, dedicat a *Llengua i literatura de l'Edat Mitjana al Renaixement*, pp. 13-29.

RIBELLES, J. (1915) *Bibliografía de la lengua valenciana*, vol. I., Madrid, Tipografía de la «Revista de Archivos».

— (1929) *Bibliografía de la lengua valenciana*, vol. II., Madrid, Tipografía de la «Revista de Archivos».

RIERA, J. (1980) «El primer text conegut en "estil de valenciana prosa": una carta atribuïda a fra Antoni Canals (1392)», dins *Miscel·lània Aramon i Serra* II, Barcelona, pp. 513-522.

RIQUER, M. (1964) *Història de la literatura catalana*, vol. III, Esplugues de Llobregat, Edicions Ariel.

ROÍS DE CORELLA, J. (1973) *Obres completes. I. Obra profana*, Introducció de Jordi Carbonell, València, Clàssics Albatros.

RUBIÓ I LLUCH, A. (1918) «Joan I humanista i el primer període de l'humanisme català», *Estudis Universitaris Catalans* X (1917-18), pp. 1-117.

RUBIÓ I BALAGUER, J. (1955) «Influència de la sintaxi llatina en la Cancelleria catalana del segle XV», dins *Actas y Memorias*, II, del *VII Congrés Internacional de Lingüística Romànica (1953)*, Barcelona, pp. 357-364.

— (1984) *Història de la literatura catalana*, vol. I, Montserrat, Publicacions de l'Abadia. [Versió original en espanyol: «Literatura Catalana», dins G. Díaz-Plaja ed., *Historia general de las literaturas hispánicas*, vol. III, Barcelona, Editorial Barna, 1953, pp. 729-930].

RUIZ CALONJA, J. (1956) «Valor literario de los preámbulos de la Cancillería catalano-aragonesa en el siglo XV», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona* XXVI (1954-56), pp. 205-234.

SANCHIS GUARNER, M. (1980) *Aproximació a la història de la llengua catalana*, Barcelona, Salvat.

WITTLIN, C. (1989) «La «valenciana prosa» del traductor Bernardí Vallmanya», dins *Miscel·lània Joan Fuster. Estudis de llengua i literatura* I, Montserrat, Publicacions de l'Abadia, pp. 125-151.